View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk
brought to you by CORE
provided by Istanbul Sehir University Repository

Ölümünün 30. yılında Ahmet Hamdi Tanpınar

TT-581371

Tanpınar için portre denemesi

İkisini de hakkıyla okuyamadık. Son 30 yıl, edebiyattan, başka yerlerden nektar toplamak adına uzaklaşılan bir dönem oldu. Baştan uca; değer yargıları, ölçütleri, kaynakları, en önemlisi de sancıları özenle göz önünde tutularak okunurlarsa, ardımızda, bizi kıpırdatabilecek iki kılavuzun beklediği anlaşılabilecektir.

ENİS BATUR

Ahmet Hamdi Tanpınar (Arka sırada sağdan üçüncü) 2 Aralık 1954'de dostlarıyla bir yemekte...

Ahmet Hamdi Tanpınar öleli tam 30 yıl olmuş. Necatigil'in **"Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü"**nü açıyorum önüme. Zihnim durmadan kelimelerin, satırların, kitap başlıklarının arasına sığınmış küçük boşluklara sızıyor; orada, bir hayatın ansiklopedi maddelerine geçmeyen arz ve tulu içinde geziniyorum: Bir netleşiyor Tanpınar'ın yüzü, bir bulanıyor.

Modernler, edebiyat metnini haklı olarak tek hedef sayarken, bir yazarı tanımanın onun kitaplarını okumaktan geçtiği gerçeğinden yola çıkıyorlar. Okur olarak bu yaklaşımla barışamadım bir türlü ben. Bir yazarı tanımak, bir yandan da onun sancılarına yaklaşmaktır. Sonuçta, sancının en iyi aynasının yapıt olduğunu kabul etsem bile, bununla yetinmeyi öğrenemedim. Bu kısa 'okuma denemesi'nde, metnin yakın çevresine, arasıra da iyice ötesine uzanmamı, yaşıyor olsaydı, Tanpınar bağışlardı sanıyorum.

Şair Tanpınar üzerinde, bir başka denememde, 'baba katli'nden yola çıkarak durmuştum. Yahya Kemal'i (ve bir ölçüde de Valéry'yi) kendisinde öldürmeyi, hiç değilse belli bir noktadan sonra deneseydi, önü açılabilecekti. Oysa Yahya Kemal'e yönelik bu tür bir girişimi oldu da: **"Sessiz Gemi"** şairi 1958'de ölünce masaya oturabildi ancak. Tanpınar'ın, kanımca bizim edebiyatımızda bir şair üzerine yapılmış en derin çözümleme olan **"Yahya Kemal"**i basımevinden çıkarken, yazarı ölüm döşeğindeydi. Yazıp kurtulmuştu ondan. Hem biricikliğini oluşturan geometriyi serimleyerek, hem de tıkanan bir ana damara işaret ederek. Ne var ki, bu kitabı Yahya Kemal yaşarken yazamazdı Tanpınar. Baba'ya hiç diklenememişti. Ölünce yazdı: Yahya beyin bu kitabı göremeyeceği kadar geciktiğini söylüyordu; tam tersine, kendi şiirine vakti kalmamıştı.

Tanpınar, 37 şiir içeren tek kitabını ölümünden bir yıl önce, **"Yahya Kemal"** incelemesini bitirirken yayımlamıştı. Diranas da çok geç çıkarmıştır **"Şiirler"**ini. Tanpınar'da karar ve kararsızlık, bütün hayatı boyunca öylesine hazin bir diyalog kurmuştur ki, **"Şiirler"**i yayımlama kararı üzerinde enikonu oyalanmak gerekir. Abartılı bir düşünce mi, olsun: Yahya Kemal'i burada da beklemiş midir? Bir kitaba daha yürüyebilmek adına, neredeyse 40 yıldır elini kolunu bağlayan şiirlerle arasına nihayet mesafe germeyi kabullenmiş olabilir mi?

Ahmet Kutsi Tecer'e yazdığı mektuplarda şiir konusunda biraz olsun açılmıştır. "İç takvim yaprakları" olarak görür bu kristal çalışmalarını. Şiir üzerine birebir düşündüklerini, daha çok Fuzuli ve Valéry için yazarken ortaya koymuştur bana kalırsa: Arınma matematiği. Yalıtırken sözünü onu bir köşede sıkıştırmıştır. Nereden bakılırsa bakılsın: Tanpınar'da büyük bir şair beklemiş, ama şiir, yerinde duramayıp, nesre uzanmıştır. Onun ince ve yüksek ışık kımıltılarından yoksun takvimi, romanlarında ve denemelerinde boy atmıştır, diyemez mıyız?

"Mahur Beste", "Huzur", "Beş Şehir", "Edebiyat Üzerine Makaleler"in bir bölüğü, Mallarm'nin ünlü **"üslup üzerinde her böyle çaba gösterilişinde, bir mısra çalışması yapılıyor demektir"** sözünü doğrulayan örneklerle doludur. Cümlesini hep çalışmıştır Tanpınar. Şairaneliğin pençesine düşmeksizin imge donanımı sağlar ona. 'Gibi'leri tırmalamaz. Düzyazımıza şiirinin metafor gücünü armağan etmiştir.

Ölümünden sonra, sağda ve solda sancıları sınırlandı. Kültürel duruşu, edebiyata ilişkin tercihleri şüphesiz önemliydi. Gelgelelim, bir odağa ya da başkasına yerleştirilmesi en hafifinden derinliği ve inceliğiyle çelişiyordu. Bir de birikimi vardı: Kendisiyle aynı rakıma sahip olmanın hayli berisindeydi yorumcularının çoğu. Yüceltmeye ya da indirgemeye yöneldiler Tanpınar'ı, oysa o, yaşadığı sürece anlamaya, anlamlandırmaya çalışmıştı.

Benim gözümde, **"tam edebiyat adamı"** Ataç, oturduğu dorukta yalnız değildi. Durmadan takıştığı, ara sıra küçümsediği Tanpınar ile 1940-60 döneminin büyük yol ayrımlarını paylaşmışlardı. Ataç'taki cüret, köktenci yenilikçilik, şeffaflaşma ustalığı Tanpınar'da bambaşka özelliklerle dengelenir. Mahur besteci oranında edebiyatın derin sularında dolaşabilmiş ikinci bir yazarımız olduğunu sanmıyorum.

İkisini de hakkıyla okuyamadık. Son 30 yıl, edebiyattan, başka yerlerden nektar toplamak adına uzaklaşılan bir dönem oldu. Baştan uca; değer yargıları, ölçütleri, kaynakları, en önemlisi de sancıları özenle göz önünde tutularak okunurlarsa, ardımızda, bizi kıpırdatabilecek iki kılavuzun beklediği anlaşılabilecektir.

Ansiklopediler, Tanpınar'ın **"Monsieur Teste"** çevirisine soyunup tamamlamadan bir kenara bıraktığını yazmıyorlar doğal olarak. Onun bütün yazı serüveni, aslında, 'bir gün okurunu bulabilir' umuduyla gözü gününe kapalı bir edayla kurulmuş gibidir. Partönerini gelecek zamana erteler. Monologunu, ikide bir, **"kabile"**ye ilişkin süssüz yoklamalarla deler. Som bir yalnızlık burcudur.

Dönüp yeniden, önemi yeterince kavranamamış **"Mahur Beste"**ye ve Behçet beyin dünyasında zonklayan ölüm, aşk, kayboluş, zaman, düş, kefaret, teslim denklemlerine bakmak, Tanpınar'ın bizim geleceğimizi de etkileyebilecek geleceğine oradan bir kez daha girmeyi denemek için çok mu geç?

Edebiyatı sahiden de sevmiyorlar mı artık?

PORTRE *AHMET HAMDİ TANPINAR*

Kültür Servisi — Şair romancı, denemeci ve edebiyat tarihçisi **Ahmet Hamdi Tanpınar** 1901'de İstanbul'da doğdu. Bir süre İstanbul Baytar Mektebi'nde okuyan Tanpınar daha sonra 1923'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1923-1932 yılları arasında çeşitli liselerde öğretmenlik yaptı. 1933-1939 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde sanat tarihi ve estetik dersleri verdi.

1939-1942 yılları arasında yine aynı fakültede yeni Türk edebiyatı profesörü olarak görev aldı. 1946-1948 yılları arasında Milli Eğitim Müfettişliği yaptı. 1949'da yeniden Edebiyat Fakültesi'ne döndü ve 1962'ye dek görevini yürüttü.

İlk şiir eğitimini **Yahya Kemal**'den alan Tanpınar'ın **"Musul Akşamları"** adlı ilk şiiri **Altın Kitap** dergisinde yayımlandı. **Ahmet Haşim** ve sembolizmin etkisi ile hece ölçüsüyle şiirler yayımlayan Tanpınar, imgelere dayalı, ölümsüzlük, korku, özlem ve hüzün gibi temaları işledi.

Hikâyelerinde ise gözlemlerden yola çıkarak çevresindeki insanların ruhsal durumlarını, gerçek dünya ile geçmiş konumdaki düşler dünyası arasında bir hesaplaşma olarak verdi. İlk romanı "Mahur Beste"de Osmanlı saray çevresinin yaşam tarzını tanıttı. Özyaşamöyküsel bir roman olan "Huzur"da bir aşk ve İstanbul sevgisi ekseninde, Doğu ve Batı kültürlerinin birçişim sorunsalını ele aldı ve cumhuriyet dönemi burjuva aydını ile çağdaş yaşam arasındaki çelişkili durumu psikolojik konumlar içinde betimledi.

Şiirde aradı, romanda buldu

ORHAN PAMUK

Bir yazar kafamızdaki bazı soruları kurcaladığı, içimizdeki bazı istekleri kışkırttığı sürece içimizde yaşar. Sorularımızı ve isteklerimizi ister doğrudan edebiyattan alalım, ister hayatın kendisinden çıkaralım, bir süre sonra şuradan buradan yazar hakkında edindiğimiz bilgilerle, gördüğümüz fotoğraflarla, yazara ilişkin kurduğumuz hayallerle birleştirir, o yazarın bir imgesini ediniriz. Bu imge, kafamızın içinde telefon numaraları ya da adresler gibi olduğu gibi durmaz, anılarımız ve beklentilerimiz gibi değişir. Böylece bu imgeyle birlikte yazarın değiştiğini de düşünmeye başlarız: Bir gün yazarın kitaplarına yeniden döndüğümüzde değişenin kendi sorularımız ve isteklerimiz olduğunu anlayıncaya kadar.

Tanpınar'ın 'Edebiyat Üzerine Makaleler'i Türkçenin en zengin, en dolu, en öğretici, en derin deneme kitabıdır. Dönüp dönüp yeniden okumaktan, sayfalarını karıştırmaktan hatta ağırlığını elimde hissetmekten hoşlandığım bu kalın kitabın başında Romana Dair başlığıyla yanyana getirilmiş altı denemede kafamdaki Tanpınar imgesinin bütün görüntülerini bulurum. Kitabı derleyen Zeynep Kerman'ın roman üzerine denemelerden öne aldığı Şiir Hakkında denemeleri okuyunca Tanpınar'ın şiir dünyasının sorunlarıyla karşılaşırız: Şiiri "sanat dışı" endişelerden temizleme isteği, yeni kuşaklara karşı vezin ve kafiyeyi savunma, Valeréry'i hatırlatan ve "ahenk" ve "rüya" kelimeleriyle anlattığı bir estetik düzen ve sıkı düzen.

Romana Dair denemeleri okuyunca ise, yalnızca Tanpınar'ın romanları değil, bizim bütün roman dünyamızın ve bu dünyayı düşünme alışkanlıklarımızın sorunları en can alıcı noktalarıyla göz önüne serilirler. Bir rastlantı değildir bu. Tanpınar şiirde aramış, romanda bulmuştur.

'Bir Türk romanı niçin yoktur?' sorusuyla başladığı ilk denemede bu sorunun çerçevesini çizer: Elbette yazılan ve okunan bir Türk romanı vardır, ama bu romanın Batı romanını tanıyan aydınlarda bir kısırlık ve yetersizlik duygusu uyandırdığı da doğrudur.

Bu eksikliğin, "toplum hayatıyla, halkla ilgilenmeme" ya da "Batı romanını taklit etme" ya da "samimiyetsizlik" gibi bugün eleştiri dünyamızın hâlâ vazgeçemediği, hatta tiryakice bir tutkuyla sevdiği yüzeysel çözümlemelerini, 1936 yılında, otuz beş yaşındayken Tanpınar bir bir çürütüp bir yana koyar. Aynı yıl yazdığı ikinci bir denemede, kırk yıl sonra, 1970'lerde yeniden keşfedilip pek yaygınlık kazanacak iki kavramı öyle pek fazla üzerinde durmadan ortaya atar: "Fert meselesi" ve "sınıf meselesi".

Yedi yıl sonra kendi romanlarının hazırlığı içindeyken konuya yeniden döndüğünde, onun çok sevdiği kelimeyle söyleyeyim, "dikkati" kavramlara ve kuramlara değil artık hayata dönüktür. Romancı için gerekli bir yaşama ve anlatma sevincinden, gençliğinde karşılaştığı "görmesini bilen" bir ihtiyar kadının hayat kaynağından söz eder. İnsana dönük bu gözlemler, "içe dönük araştırıcı göz"den, Hıristiyanlıktaki günah çıkartmayla roman sanatı arasındaki ilişkiden söz edeceği dördüncü yazısına bir hazırlıktır. Roman sorunlarımızın anlatılan hayatın inandırıcılığına, "görme" sorunlarına doğru kaydırdıkça da, Tanpınar, sorunun can alıcı noktasının teknikle, roman tekniğiyle ilgili birşey olduğuna karar vermiş gibi gözükür.

> 'Ama Tanpınar'ın sık sık Yahya Kemal'in şu sözünü anmaktan hoşlandığını hatırlayalım: Resmimiz ve nesrimiz olsa, başka bir millet olurduk.'

Bugün bana bu denemelerde en çarpıcı gelen yan, Tanpınar'ın romanımızdaki temel bir özelliğin -ya da eksikliğin- kaynaklarını ararken bakışını toplumsal ve genel kültürel özelliklerden çekip roman sanatının kendi sorunlarına doğru yöneltmesidir.

Görmenin, göstermenin, tasvir etme yöntemlerinin üzerinde dururken 19.yüzyıl Fransız romancılarının resim sanatına ne kadar yakın olduklarından söz eder. Burada Tanpınar'ın bize zekice sezdirdiği önemli nokta resimle ilgilenen romancıların bu yakınlıkları yüzünden daha iyi görebilmeleri değil, daha derin bir şey, resimle haşır neşir olmuş bir kültürün diline sinecek belirli bir tasvir yeteneğidir. "Jest kudreti"ni övdüğü Homeros'un kör olduğunu bu amaçla hatırlatır. Dilin görme, tasvir etme yeteneğini kurcalarken, gene aynı amaçla Balzac'ın üslubuna doğru dönüp uzayan cümlelerle resim sanatı arasında bir ilişki kurar.

Bilmiyorum, Tanpınar'ın romana ilişkin denemelerinde bunları görmem bugünlerde üzerinde çalıştığım, bir Osmanlı minyatürcüsü ve görmek-anlatmak sorunlarıyla ilgili romanım yüzünden mi? Ama Tanpınar'ın sık sık Yahya Kemal'in şu sözünü anmaktan hoşlandığını hatırlayalım: **"Resmimiz ve nesrimiz olsa, başka bir millet olurduk."**

Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği
Taha Toros Arşivi